

जाहीरतीचे दर.

सालील पत्र्यावर चौकशी करावी.

व्यवस्थापक, अर्थ,
'दुर्गाधिवास' पुणे ४.

अर्थ

वर्गणीचे दर.

वार्षिक वर्गणी
रु. ४
(रुपाल हेराल माफ)
किरकोळ अंकास
एक आणा.

'अर्थ एव प्रधानः' इति कौटिल्यः अर्थमूलौ धर्मकामाविति ।

—कौटिल्य अर्थशास्त्र

संपादक—प्रो. वा. गो. काळे

वर्ष ७

पुणे, बुधवार, तारीख १५ आक्टोबर, १९४१

अंक ४२

अर्थ ग्रन्थमाला—पुस्तक ४ थें

सहकार

(हिंदी सहकारी संस्थांचा संसार)

★

ह्या पुस्तकांत सहकारी संघटनांचें तात्त्विक व व्यावहारिक विवेचन सांगोपांग केलें आहे. मुंबई प्रांतांतील सहकारी संस्थांचें स्वरूप व कार्य ह्यांची माहितीहि वाचकांस सुबोध रीतीनें मिळेल, अशी त्यांत व्यवस्था आहे. सहकाराच्या शिक्षणक्रमांत आणि पतपेढ्या, बँका इत्यादि संस्थांशी संबंध असणाऱ्या सर्व लोकांस तें उपयोगी होईल अशी अपेक्षा आहे. किंमत २ रुपये. ट. ख. निराळा.

लेखकः—प्रो. वा. गो. काळे व श्री. श्री. वा. काळे

The Co-operators' Book Depot.

9, BAREHOUSE LANE,
FORT, BOMBAY.

The Only Book Depot of its Kind in India.

Specialising in

Books on Economics, Co-operation, Banking and Finance, Accountancy and Auditing, Commerce, Business Organisation, Rural Reconstruction and allied Subjects.

Books on all Subjects and of all Publishers in India, England and America are readily supplied at the published Prices.

DECCAN BOOK STALL

Booksellers, Publishers & Subscription Agents
Fergusson College Road, Poona No. 4

- (1) We stock and supply Educational books, General books & Library books.
- (2) We supply Government of Bombay and Government of India publications.
- (3) We receive Subscriptions to Indian and Foreign periodicals.
- (4) We procure any book published anywhere and supply it at publisher's price.

विविध माहिती

बँकांस सद्दी

सोमवार आणि मंगळवार, ता. २० व २१ रोजी, दिवाळीनिमित्त बँका बंद रहातील.

बँक ऑफ इंग्लंडचे नवे डायरेक्टर

बँक ऑफ इंग्लंडचे एक डायरेक्टर लॉर्ड स्टॅप ह्यांच्या मृत्युमुळे रिकाम्या झालेल्या जागी मि. जे. एम. क्रीन्स ह्यांची निवड झाली आहे.

२३% चे नवे ब्रिटिश वॉर बॉण्ड

ग्रेट ब्रिटनमध्ये ता. ९ रोजी २३% व्याजाचे नवे वॉर बॉण्ड विक्रीस काढण्यात आले. कर्जाची परतफेड १ ऑगस्ट, १९५१ रोजी होईल, परंतु १ ऑगस्ट, १९४९ नंतर केव्हाही ते परत देण्याची सरकारने सवलत राखून ठेवली आहे.

हेन्राबाद संस्थानाचे फसली १३५१ चें अंदाजपत्रक

उत्पन्न	९ कोटी, १५३ लक्ष
सर्च	९ कोटी, १३३ लक्ष
वाढावा	२ लक्ष
करामध्ये कोणतीही वाढ सुचविण्यात आलेली नाही.	

जपानकडे पेट्रोल पाठविणें बंद

अमेरिका, ग्रेट ब्रिटन व नेदरलंड ह्या देशांच्या सरकारांनी जपानकडे पेट्रोल पाठविणें बंद केले आहे. जपान व अमेरिका ह्यांमधील व्यापार बहुतेक सर्वच बंद आहे.

युद्धाच्या धोक्याचा विमा

अटलांटिक महासागरातून ब्रिटिश व दोस्त राष्ट्रांच्या आगवेदीतून जाणाऱ्या मोठावरील युद्धाच्या धोक्याच्या विम्याचा हस्त अमेरिकन विमा कंपन्यांनी उतरविला आहे.

सरकारी सिल्क फार्म

शेतकऱ्यांना दुय्यम बंधा म्हणून रेशमाचे किडे पाळतां येण्याची शक्यता किती आहे, ह्याची छाननी करण्यासाठी वेळ-गांव येथें १९४० साली सिल्क फार्म काढण्यात आले, त्याची मुदत ३१ मार्च, १९४४ अखेर वाढविण्यांत आली आहे.

कलकत्ता शहरातील टेलिफोन

कलकत्ता येथें दरवर्षी १,००० लोक नवे टेलिफोन घेतात. टेलिफोन वापरणाऱ्यांची संख्या ह्यापाठ्याने वाढत आहे. गेल्या बारा महिन्यांत १,२०० नवीन टेलिफोनची यंत्रे जोडण्यांत आली. लोकांची टेलिफोनच्या यंत्रांची वाढती मागणी पुरवणें अशक्य झाले आहे.

दौंड बारामती रेल्वे कं. लि.

३१ मार्च, १९४१ अखेर संपलेल्या वर्षी वरील कंपनीस इन्कम टॅक्स, सुपरटॅक्स, ३० सप्टेंबर, १९४० अखेरचे ४३% दिव्हिडेंड (२३,३५७ रुपये) इत्यादि वजा जातां २५,५७१ रुपये उरले. सर्वद वर्षाचे ४३% दिव्हिडेंड जाहीर करण्यांत आले.

पर्सनल ग्रेस सव्हिंसचा वर्ष-दिन

पर्सनल ग्रेस सव्हिंस या वृत्तपत्रीय माहिती पुरविणाऱ्या संस्थेचा पांचवा वर्षदिन औष संस्थानचे मुख्य मंत्री ना. वें. अप्पासाहेब पंत यांचे अध्यक्षतेसाठी ता. १५ ऑक्टोबर बुधवार रोजी सायंकाळी ५ वाजतां साजरा होईल.

हंबई पोर्ट ट्रस्टचे उत्पन्न व खर्च
(लक्ष रुपये)

१९४०-४१	उत्पन्न	खर्च
	२६५३	२२९३

ब्रेडियम प्रॉडक्ट्स (इं.) लि. मुंबै

वरील कंपनीचे कारखान्यांत ता. ५/१०/१९४१ रोजी सायंकाळी श्रीसत्यनारायणाची पूजा झाली, त्यावेळी तीर्थप्रसादास व पानसुपारीस सुमारे ३०० निमंत्रित लोक हजर होते. कंपनीचे अध्यक्ष, डॉ. पी. जी. गोगटे ह्यांनी पूजा केली.

मद्रास प्रांतिक सवकारी परिषद

वरील परिषदेचे २४ वें अधिवेशन मद्रास येथें ता. ११ व १२ रोजी अन्नमलाई युनिव्हर्सिटीचे प्रोफेसर डॉ. बी. व्ही. नारायणास्वामी नायडू, एम. ए., बी. कॉम, पी. एच. डी., बार-अॅट-लॉ, ह्यांचे अध्यक्षतेसाठी पार पडले. परिषदेचे उद्घाटन प्रो. वा. गो. काळे ह्यांचे हस्ते झाले. परिषदेच्या १९३० सालच्या अधिवेशनाचे अध्यक्ष प्रो. काळे हे होते.

हंबई प्रांतातील मोटार वाहनांचे अपघात
(१९३९-४०)

मुंबई शहर	मुंबई शहर वगळून	
एकूण अपघात	बाकीचा प्रांत	
प्राणघातक अपघातांची संख्या	५,६०५	२,२९८
इतर अपघात	९४	माहिती दिलेली नाही
मरण पावलेल्यांची संख्या	५,५११	" "
जखमी झालेल्यांची संख्या	९५	१,१८१
मुंबई शहरातील अपघातांच्या आकड्यांत अगदी किरकोळ अपघातांचीही (ब्लिक्टोरिया, ट्रामगाडी, हातगाडी, इत्यादींशी टक्कर) गणना केलेली आहे; इतर ठिकाणच्या अपघातांत तशी नोंद नव्हेशी नाही.	२,४७३	२,३१८

श्री. पाटील ह्यांचा विक्रम

मुंबई येथें नुकतीच एक लघुलेखनाची चाचणी घेण्यांत आली, तिचेमध्ये श्री. डी. पी. पाटील हे पहिले आले. त्यांचा वेग मिनिटास ३१५ शब्द, असा पडला. दुसरा नंबर मिस नेलनस ह्यांचा आला. त्यांचा वेग मिनिटास १८० इतका होता. लघुलेखनाचे जागतिक रेकॉर्ड मिनिटास ३२९ शब्दांचे आहे. श्री. पाटील ह्यांस त्यांच्या विक्रमाबद्दल एक सुवर्णपदक देण्यांत आले.

ऑक्सिनिनाची स्वतःची फौज

ऑक्सिनिनामध्ये आपली स्वतःची फौज आपल्या नियंत्रणासाठी आपण स्वतः तयार करणार असल्याचे त्यांच्या बादशहानीं जाहीर केले आहे.

वाढतकिसाठी आगबोट

ऑस्ट्रेलियातून हिंडस्थानांत गडू पोचविण्यासाठी ग्रेट ब्रिटनने एक आगबोट उपलब्ध करून दिली आहे.

मनिऑर्डीरवर नियंत्रण

व्यापारी व्यवहारांतून गुप्त माहिती बाहेर फुटू नये, ह्याकरिता पोस्टांतून परदेशी जाणाऱ्या मनिऑर्डीरवर जपानी सरकारने नियंत्रण ठेवण्याचे ठरविले आहे.

अनुक्रमणिका

१ विविध माहिती ... १५४	५ युद्धसाहित्याच्या उत्पत्ती- नाची शिकवण ... १५५
२ विमा कंपन्यांचे परदेशां- तील काम ... १५५	६ जमसंदी स्टेट सॅ. को. बँक ... १५५
३ सडकार आणि सरकार ... १५६	७ महालक्ष्मी को. बँक ... १५५
४ स्फुट विचार ... १५७	८ उसावळ पोपस्त को. बँक ... ५००
अमेरिकेच्या तटस्थतेचा नवे वळण—साहारेच्या धंद्यास संशोधनाचे सहाय्य— महादेशांतला तांदूळ— निष्ठास सरकारी अंदाज- पत्रक.	९ नागपूर मी. को. हौ. सोसायटी ... ५००
५ दि. न्यू सिटिझन बँक ऑफ इंडिया, लि. ... १५८	१० पुण्यांत विजेचे दर उतरले ... ५०१
	११ भात ह. कंपनी ... ५०१
	१२ निवडक बाजारभाव ... ५०२

अर्थ

बुधवार, ता. १५ आक्टोबर, १९४१

विमा कंपन्यांचे परदेशांतील काम

नफ्याची अहदय आयात—निर्गत

विमा कंपन्या हप्त्यांचे रूपाने दरसाळ प्रचंड रकमा जमा करतात व त्यांतून सर्व भागवून व क्लेम्स देऊन मोठमोठे रिझर्व आणि इतर फंड निर्माण करतात. अशा रीतीने विमा कंपन्यांजवळ भांडवलचा मोठा संचय होतो व त्यांस देशाच्या आर्थिक संघटनेत महत्त्वाचे स्थान प्राप्त होते. कंपन्यांनी परदेशी विम्यांचे काम मिळविले, म्हणजे तर त्यांचे कार्यक्षेत्र कसे जागतिक स्वरूपाचे होते, ह्याची फोड एका ब्रिटिश साप्ताहिकाने नुकतीच केळी आहे. परदेशांतील विम्यांचे काम करणे, ह्याचा अर्थ विम्याच्या संरक्षणाची निर्गत करणे, असा होतो. म्हणजे, अहदय निर्गतीमध्ये वाढ होते. ह्याचे उलट, निरनिराळ्या देशांतून विम्याचे धंद्यांतील नफ्याचे स्वरूपात आयात होत राहते. विम्याची विक्रीची किंमत म्हणजे हप्त्यांची रकम ही होय व ती आगाऊ कळू शकते. परंतु, विम्याचा उत्पादन खर्च म्हणजे क्लेमची रकम ही प्रत्यक्ष क्लेम उपास्थित होईपर्यंत कळू शकत नाही. अनेक विम्यांच्या विक्रीची किंमत त्यांच्या उत्पादनाच्या किंमतीपेक्षा अधिक भरली म्हणजे झाले. ह्याचा अर्थ, हप्त्यांचे उत्पन्न हें क्लेमच्या खर्चापेक्षा अधिक भरले पाहिजे. काही वर्षे हें कदाचित घडणार नाही, परंतु कोणताही धंदा दीर्घ काळपर्यंत नुकसानीत चालवितो असे अशक्य आहे व बरीच वर्षे विम्याचा धंदा चालूला तर तो किफायतशीर होतो, असा अनुभव आहे. कंपन्यांनी परदेशांत विम्यांचे काम मिळविले म्हणजे सहाजिकच इतर देशांतील चलन त्यांस उपयोग करण्यासाठी उपलब्ध होते. १९३९ साली ग्रेट ब्रिटनमधील कंपन्यांस आगीच्या विम्याच्या हप्त्यांचे ८० कोटी रुपये मिळाले व त्यावर ८% नफा झटला. ह्यापैकी किमान निमी रकम परदेशांतून आली असली पाहिजे. म्हणजे त्यावर्षी ग्रेट ब्रिटनने एकट्या आगीच्या विम्याचे पायां ३ कोटी रुपयांपेक्षा अधिक रकमेच्या नफ्याची आयात केली, असा अर्थ झाला. परदेशांतील क्लेम भागवून व खर्च व कमिशन देऊन उरलेल्या नफ्याची एवढी मोठी रकम होते, ही गोष्ट उद्बोधक आहे. ही रकम अहदय

रीतीने आयात होते, हें उघड आहे. केवळ नफ्याच्या रकमेनेच परदेशांतील विम्याच्या कामापासून मिळणारा नफा मोठून भागणार नाही. विमा कंपन्यांना परदेशांत काम करावयाचे असल्यास तेथे बरेच द्विपक्षित ठेवावे लागते, त्याची एकूण बेरीज केवढी तरी होते. वर्षांत उद्भवणारे क्लेमस देतां यावे म्हणून रिझर्व निर्माण करावे लागतात व उपास्थित झालेल्या क्लेमची तरतूद करावी लागते. ह्या रिझर्वचे रकम एकूण वार्षिक हप्त्यांच्या ६.५% पर्यंत सुद्धा होते. ज्या देशांत त्यांचा उपयोग करावयाचा, त्याच देशांतील पहिल्या प्रतीच्या रोल्यांत हे रिझर्वसु गुंतविण्यांत येतात. सहाजिकच ग्रेट ब्रिटनमधील विमा कंपन्यांचे हाटीं परदेशांतील सरकारी रोसे येतात, त्यांचेवरील व्याजाची रकम बरीच मोठी असते. म्हणजे, एका वर्षी ब्रिटिश भांडवलालाच निर्गत झाल्याची परिस्थिति निर्माण होते. त्या भांडवलालाच व्याज सुटतेच; हेरीज विम्याचे धंद्यांत चांगला नफा सुटण्यास तें कारणीभूत होते व अहदय रीतीने देशाच्या आयातीस प्रारंभ होतो. परदेशांत पैसे गुंतविणे व त्यावर व्याज आणि नफा मिळावें, ह्या ग्रेट ब्रिटनमधील रहाणीच्या उच्च दर्जाचा एक महत्त्वाचा आधारस्तंभ आहे, हे विसरून चालणार नाही. सध्यासारख्या आणीबाणीच्या युद्ध-परिस्थितीत ह्या रोल्यांचा उपयोग राष्ट्रीय हिताचे दृष्टीने होऊ शकतो, हेहि आतां स्पष्ट झाले आहे.

ह्यासंबंधातील हिंडुस्थानाची परिस्थिति काय आहे हें पहाणें उद्बोधक होईल. हिंडुस्थानांत आयुर्विम्यांचे काम मिळविणाऱ्या सुमारे ३७५ कंपन्यांपैकी दीडसे कंपन्या परदेशांत स्थापन झालेल्या आहेत. एकूण सुमारे ३०० कोटी रुपयांचे चालू विम्यापैकी २०० कोटी रुपयांचे विमे हिंदी कंपन्यांकडे आहेत. परदेशी कंपन्यांकडे चालू असलेल्या आयुर्विम्यांच्या हप्त्यांची वार्षिक रकम १०३ कोटी रुपयांपेक्षा अधिक भरते. ह्या उलट, हिंदी कंपन्यांकडे बाहेरील देशांतले चालू विमे १५ कोटी रुपयांचे असून त्यांच्या हप्त्यांचे उत्पन्न ८० लाखांचे आहे. आयुर्विम्यांच्यातिरक इतर म्हणजे आम, आगबोट वहातूक, इत्यादींच्या हिंडुस्थानांतील पॅलिर्षांच्या हप्त्यांच्या उत्पन्नाची रकम १३ कोटी रुपयांपेक्षा अधिक आहे व त्यांतील हिंदी कंपन्यांचा वाटा ९० लक्ष रुपयांचा सुद्धा नाही. आगीच्या विम्याच्या हप्त्यांचे वार्षिक उत्पन्न १ कोटी, ४० लाखांचे सुमारास आहे, त्यापैकी ९५ लक्ष रुपये परदेशी कंपन्यांकडे जातात. मरीन इन्शुरन्सच्या हप्त्यांच्या रकमेची चाळणी हिंदी कंपन्यांस १२ लक्ष रुपये व विदेशी कंपन्यांस ४० लक्ष रुपये अशी आहे. हिंडुस्थानांत विदेशी कंपन्यांची सुमारे ५० कोटी रुपयांची जिंदगी गुंतविलेली आहे, तिचेपैकी सुमारे ३८ कोटी रुपये ग्रेट ब्रिटनमधील कंपन्यांकडे व १२ कोटी रुपये ब्रिटिश साम्राज्यांतील देशांतील कंपन्यांचे आहेत. ह्या आकड्यांवरून विदेशी विमा कंपन्यांस हिंडुस्थानांत अद्याप किती महत्त्वाचे स्थान आहे व त्या हिंडुस्थानांतून नफ्याची कशी निर्गत करतात, हें कळून येईल. हिंदी कंपन्यांस अद्याप स्वदेशांतील सर्व काम मिळवावयाचे म्हटले तरी किती तरी पळा गाठवायाचा आहे. मुल्लुसगिरीचा प्रश्न तर दूरच आहे. हिंदी कंपन्यांची प्रगति दिवसा-दिवसा होत आहे ही समाजानाची गोष्ट आहे. हिंदी विम्याचा असून त्यांतून सुधारणारि होत आहेत. देशी कंपन्यांची चांगल्या तऱ्हेने वाढ होण्यावरच त्यांचेवरील विश्वास अवलंबून राहणार हें उघड आहे.

सहकार आणि सरकार

प्रो. काळे ह्यांचे मद्रास येथील भाषण

मद्रासच्या प्रांतिक सहकारी परिषदेचे अधिवेशन गेल्या ११ व १२ तारखेस भरले. त्याचें उद्घाटन करण्यास प्रो. काळे ह्यांस नियंत्रण करण्यांत आले होते. अनमल्य विश्वविद्यालयचे अर्थ-शास्त्राचे प्राध्यापक श्री. नारायणस्वामी नायडू ह्यांनी परिषदेचें अध्यक्षस्थान स्वीकारलें होतें. उद्घाटनाचे वेळीं प्रो. काळे ह्यांनी केलेल्या भाषणाचा सारांश खाली दिला आहे.

प्रांतिक सहकारी कार्यकर्त्यांची पुनर्भेट होऊन त्यांच्याशी विचार-विनिमय करण्याची संधी मिळाल्याविषयी समाधान व्यक्त करून मद्रासमधील चळवळीच्या बाबतीत चौकशी कमिटीने गेल्या वर्षी सादर केलेल्या रिपोर्टांचा व प्रांतिक रजिस्ट्रारांच्या तांच्या वृत्तांताचा उल्लेख त्यांनी केला. त्यांमधील विशिष्ट शिक्षारक्षीचा परामर्श घेणें हें परिषदेच्या अध्यक्षांच्या कक्षेंत येत असल्याने त्या मानगडींत आपण पढत नाही असे ते म्हणाले. डॉ. नायडू ह्यांच्यासारख्या अर्धशास्त्रज्ञांची अध्यक्षस्थानी योजना करण्यांत शास्त्रीय शोध व सहकारी चळवळीचे विविध प्रश्न ह्यांचा संबंध जोडला गेला ही अभिनंदनीय गोष्ट आहे. हिंदी विश्वविद्यालयांत सेट्टेगांवी जीवनाच्या अभ्यासाची हेळसांड होते असे म्हणणें वस्तुस्थितीस सोडून होईल, पण त्या संबंधांत संशोधनाच्या कार्यास विपुल जागा आहे ह्यांत संशय नाही. सहकारी संस्थांसंबंधानेंच बोलावयाचें शाल्यास, आमच्या बँका शेतकऱ्यांस कजें देतात त्यांचा उपयोग कसा होतो, त्यांचा परिणाम कजें वेपाराच्या रहाणीवर अशा तऱ्हेने घडून येतो, ह्याची बारकाईने चौकशी किती ठिकाणी झाली आहे? संशोधनाच्या आवश्यकतेचीं अशीं अनेक उदाहरणें देतां येतील. मालाच्या विक्रीच्या सोसायट्यांनीं बाजारभावांत शोणान्या बदलांकडे लक्ष दिलें पाहिजे आणि ह्या कामीं आकडेशास्त्राचा उपयोग केला जावा असें मद्रासच्या रजिस्ट्रारनें सुचविलें आहे. बँका, सातें व विश्वविद्यालये ह्यांनीं त्यांत लक्ष घालावें असें त्यांचें म्हणणें आहे. त्यानें संशोधनाविषयीच्या बरील विधानास पुष्टी मिळते.

शेतकऱ्यांची स्थिति सुधारण्यासाठी वेगरे अलीकडे प्रांतिक कायदे झाले आहेत, त्यांचा परिणाम सहकारी सोसायट्या व बँका ह्यांवर कसा होतो ह्याचाहि काळजीपूर्वक विचार होणें जरूर आहे. मद्रासच्या शेतकरी ऋणमुक्ततेचा कायद्यांत व्याजाच्या कमाल दर ६२ टक्के निश्चित केलेला आहे. पण त्या दरांत बँका किंवा सावकार ह्यांस कजें देणें परवडत नाही, ह्यासाठी तो वाढवण्याचा प्रांतिक सरकारनें विचार करावा अशी रजिस्ट्रार यांची सूचना आहे. मुंबईतील ह्याच उद्देशानें झालेल्या कायद्याच्या अंमलबजावणी-मुळे बँकांस किती नुकसान सोसावें लागेल ह्यांचा अंदाज करणें कठीण आहे. तथापि, त्यासंबंधांत दक्षता बाळगण्याविषयी सरकारास विनंति करण्यांत आली आहे.

सहकारी संघटन हें व्यक्तित्वातंत्र्य व परस्पर सहाय यांवर आधारलेलें आहे. युरोपांत फॅसिस्टांच्या अंमलाखाली व्यक्तित्वातंत्र्य चिरहून गेलें आहे आणि सहकारी संस्थांवर अधिकारी वर्गाची हुकमत चालली आहे. पुन्वेचर काळांत जगाची पुनर्घटना होईल तींमध्यें व्यक्तित्वातंत्र्याचे पूर्ण संरक्षणाची तजवीज झाली पाहिजे. स्वातंत्र्य, स्वावलंबन व समता ह्या सहकारी

मूलभूत तत्वांची हिंदुस्थानातील सहकारी कार्यकर्त्यांनीं जोपासना करणें अगत्याचें आहे. इंस्टिट्यूट्स सारख्या संस्था नामशेष होऊं पहात आहेत. त्यांचें पुनरुज्जीवन होऊन त्या कार्यक्षम बनवण्याचून हिंदी सहकारी संघटन बळकट होणें शक्य नाही. आमच्या चळवळींत अनेक लोक शिरले आहेत त्यांचा उल्लेख मद्रासच्या रजिस्ट्रारनें आपल्या रिपोर्टांत केला आहे. बँकांचे डायरेक्टर गैर-माहितगार असतात, त्यांच्या व्यवस्थापकांचें ज्ञान मर्यादित असतें, सहकारी संस्थांत वशिलेवाजी चालते, व्यवहारांवर नजर नीट ठेवली जात नाही, अशीं अनेक वैगुण्यें त्यांनीं दाखवलीं आहेत. शिक्षणाचा सहकारी संस्थांत प्रसार होणें हा त्यांवर उपाय असून सहकारी कार्यकर्त्यांनींच तो अंमलांत आणला पाहिजे असें ते म्हणतात. सहकारी चळवळ सरकारच्या हातीं नसून सरकारचें सहाय तिनें मागणें अनुचित आहे असें त्यांचें निक्षून सांगणें आहे.

आपलें कार्य व त्याची पद्धति ह्यांतील दोष दाखवणाराचे आपण आभार मानले पाहिजेत. कारण दोष उघडकीस आले म्हणजे सुधारणेचा मार्ग मोकळा होतो. तथापि मद्रासच्या रजिस्ट्रारनें आपलें सातें व सरकार ह्यांचेवरची जबाबदारी ह्याडून टाकून कार्ना-वर हात ठेवले आहेत तें मात्र वस्तुस्थितीस धरून नाही हें स्पष्ट केले पाहिजे. ह्या देशांत सहकारी चळवळ सरकारनें चालू केली आणि तिचा विस्तार केला. सहकारी संस्थांच्या कारभाराविषयीची घोरणें वेळोवेळ सहकारी सात्यानें निश्चित केलीं असून कित्येक वेळां विन-सरकारी कार्यकर्त्यांचा सट्टा घेतला नाही किंवा मानला नाही. चळवळीस सरकारचा पाठिंबा आहे व तींवर सात्याचें नियंत्रण आहे अशी जनतेची सामान्य समजूत आहे. अशा स्थितींत सात्यानें जबाबदारीचा आपला हिस्सा नाकबूल करण्यांत काय हंशील आहे? ग्रामोद्धाराच्या कार्याचें महत्त्व ओळखून त्यास प्रांतिक सरकारांनीं अलीकडे हात घातला आहे आणि सेट्टेगांवी जनतेच्या उद्धारा-विषयीची स्वतःची जबाबदारी मान्य केली आहे. सहकार हा त्या कार्याचाच एक भाग असल्यानें त्याच्या जबाबदारीचा वांटो सरकारकडे येतो. सहकारी कार्यकर्त्यांनीं स्वार्थ्यात्पापूर्वक अडचणीच्या परिस्थितीतहि कामगिरी बजाविली आहे. ती वस्तुतः स्तुतीस पात्र आहे. सहकारी संस्थांस सरकारकडून सवलती व सहाय्य मागण्याचा हक्क आहे. कारण त्या अंशतः सरकारचें काम करीत आहेत. पण दोषांची वांटाणी करण्याचा येथें प्रश्न नसून सरकार, सातें व कार्यकर्ते ह्या सर्वांनीं सहविचारानें व नेटानें विधायक कृती करण्याचा सरा प्रश्न आहे. दोषांची जाणीव देवून ते दूर करणें व चळवळीची प्रगति व सुधारणा घडवून आणणें हें सर्वांच्या पुढचें कार्य आहे. परिषदेमध्ये महत्त्वाच्या प्रश्नांची चर्चा या भावनेनें होईल आणि सहकारी चळवळीच्या सुधारणेस व प्रगतीस सहाय होईल अशी मी आशा करतो. डॉ. नायडू ह्यांच्या नेतृत्वाखाली परिषदेचें कार्य भरीव व परिणामकारक होईल ह्या-विषयी मला शंका वाटत नाही.

रस्ते-बांधणीत किरकोळ सुधारणा

गवें व सेठी ह्यांतून जाणान्या अमर त्यांच्या नजीकच्या रस्त्यांतून कोणत्या किरकोळ सुधारणा करतां येणें शक्य आहे व रस्ता कर्तांना कोणत्या गोष्टी टाळाव्या, ह्याविषयीं सोप्या सूचना करण्यासाठी मुंबई सरकारनें एक कमिटी नेमली आहे, तिचे श्री. दत्तरी, उत्तर भागाचे सुपरिटेंडिंग इंजिनियर, हे अध्यक्ष आहेत.

स्फुट विचार

अमेरिकेच्या तटस्थपणास नवे वळण

हिटलरशाहीचा पाडाव व राष्ट्रांच्या स्वातंत्र्याचे संरक्षण ह्या ध्येयांनी प्रेरित झालेल्या प्रस्तुत युद्धात अमेरिकेने सर्वेची तटस्थ राहून दुरून "जे जे होईल ते तें पहावे", का त्या ध्येयाच्या सिद्धिसि सहाय देऊन स्वतःच्या संरक्षणाची व्यवस्था सावधगिरीने वेळीच करावी हा अवघड प्रश्न जनतेपुढे मांडून त्याचे उत्तर कसे यावे हे निश्चित करण्यात प्रेसिडेंट रूझवेल्ट ह्यांनी मोठ्या मुत्सद्दी-गिरीने पुढाकार घेतला आहे. अमेरिकेने शंभर टक्के तटस्थ राहवे ह्या मतास आतां अमेरिकेंत मान राहिलेला नाही. इंग्लंड व चीन ह्या देशांस चालू युद्धांत मदत करण्याने तटस्थपणाच्या मामुली मर्यादांचे उल्लंघन अमेरिकेने अमोदच केले आहे. अमेरिकन युद्धसाहित्य इंग्लंडला सुरक्षित रीतीने पोहोचेल अशी तजवीज करण्याचे धोरण प्रेसिडेंट रूझवेल्ट ह्यांनी प्रकटपणाने स्वीकारले आहे. अमेरिकन माळाची ने-आण करणाऱ्या व्यापारी जहाजांवर जर्मनीचे हजे होऊं लागल्याने त्यांच्या संरक्षणाचा प्रश्न उपस्थित झालेला आहे. तटस्थपणाचा कायदा अमेरिकेंत अंमलांत आहे, त्यास अनुसरून व्यापारी जहाजांवर तोफा झांगणे व युद्धाच्या क्षेत्रांतहि त्यांची हालचाल होऊं देणे ह्या गोष्टी करता येत नाहीत आणि कायद्याचे हे निषेध दूर झाल्याविना इंग्लंडला युद्ध-सहाय देण्याचे स्वीकृत धोरण फलद्रुप करता येत नाही. हा पेच सोड-वावयाचा म्हणजे तटस्थपणाच्या कायद्यांत योग्य दुरुस्ती झाली पाहिजे. तटस्थपणास ह्या प्रकारचीं मुरड घातली गेली असतां अमेरिकन राष्ट्र प्रत्यक्ष युद्धांत पळण्यासारखे होईल असा आक्षेप प्रेसिडेंट रूझवेल्ट ह्यांच्या धडाडीच्या धोरणास विरोध करणारां-कडून येणार. म्हणून कंत्रिंसमर्धील पुढाऱ्यांचे मत अजमावून ते अनुकूल करून घेण्याचा प्रयत्न त्यांनी केा आहे. तटस्थपणाच्या धोरणास आणखी कडाटणी देणे आवश्यक झाले आहे असे सर्व-साधारणपणाने अमेरिकन जनतेस वाटत आहे. कायद्यांत दुरुस्ती कशी व कोठवर करावयाची इतकेंच आतां उरावयाचें आहे.

सासरेच्या धंद्यास संशोधनाचें सहाय

यांत्रिक पद्धतीने सासुर वनावटयामध्ये जे अनेक प्रश्न उत्पन्न होतात त्याबाबत शास्त्रीय संशोधन करून सासरेच्या धंद्याची सुधारणा व्हावी ह्या हेतूने त्यांत सुधारणा सुचवण्याचें कार्य कर-ण्याकरितां हिंदुस्थान सरकारच्या विद्यमाने "इंपीरिअल इंस्टिट्यूट ऑफ शुगर टेक्नॉलजी" ह्या नांवाची संस्था कानपूर येथें स्थापन झालेली आहे. संशोधनासाठी तिने कोणते प्रश्न हातीं घ्यावे ह्या-विषयी सूचना देऊन तिच्या कार्याचा वेळेवेळ आढावा घेण्या-करितां १९२६ सालापासून एक सहाय्यार मंडळ तिला जोडण्यांत आले आहे. सासरेच्या धंद्यांतल्या अडचणी कारखान्यांरसि विशेष रीतीने भासतात आणि उत्पादनाच्या पद्धतींत निरनिराळ्या सुधारणा होण्याची आवश्यकता त्यांच्या नजरेस प्रामुख्याने येते. सुधारणेसंबंधाचे प्रयोग करून पहाणे कारखान्यांरसि साधण्या-सारखे नसतें म्हणून इंस्टिट्यूट ऑफ शुगर टेक्नॉलजी व कारखान-द्वार ह्यांचा परस्परसंबंध निकट असणे अगत्याचें होतें. सासरेच्या उत्पादन-कृतीमध्ये कार्यक्षमता निर्माण कशी होईल ह्या विषयीचें प्रयोग करणे हे इंस्टिट्यूटचें मुख्य काम आहे आणि सासरेच्या धंद्याच्या प्रगतीच्या दृष्टीने उत्पादनशक्ति वाढवण्यांत कारखान-

नदारांचे व पर्यायाने देशांचे हित आहे. इंस्टिट्यूटचें कार्य व सासरेची वनावट ह्यांचा हा निकट संबंध लक्षांत घेतला जाऊन त्या संस्थेचे सहाय्यार मंडळ आतां अधिक विस्तृत व प्रातिनिधिक करण्यांत आले आहे. ह्या पुनर्घटनेंत इंपीरिअल कॉन्सिल ऑफ ऑर्गनलरल रिसर्चेचे उपाध्यक्ष मंडळाचे अध्यक्ष असतील आणि मध्यवर्ती सरकार, संयुक्त प्रांतांचे सरकार, सासरेचे कार-खानद्वार व व्यापारी इत्यादींचे मिळून तेरा समासद्द त्यांचे सहकारी रहातील. पुनर्घटित मंडळाची मुदत तीन वर्षांची असून तिचा प्रारंभ चालू महिन्याच्या पहिल्या तारखेपासून होईल. इंस्टिट्यूट ऑफ शुगर टेक्नॉलजीचें कार्य ह्या पुनर्घटनेच्या योगाने सासरेच्या धंद्यास अधिक सहाय्यकारक होईल अशी अपेक्षा आहे.

ब्रह्मदेशांतला तांदुळ

हिंदुस्थानांतल कित्येक प्रांतांत तांदुळाचे मोठे पीक होत असले तरी त्याचे योगाने देशाची सर्वद मागणी भागवली जात नसल्याने ब्रह्मदेशांतून पुष्कळसा तांदुळ इकडे आयात करावा लागतो. सामान्य स्थितीतल्या लोकांचा ह्या "रंगुनच्या हाल्या"शी चांगलाच पत्थिच आहे. ह्याप्रमाणे हिंदुस्थानांत ब्रह्मदेशीय तांदुळस मागणी असल्याकारणाने तो आयात करण्यांत इक-डील व्यापाऱ्यांचा पुष्कळ पैसा गुंतलेला आहे. ब्रह्मदेशांतली सावकारी व व्यापार घाटशी हिंदी धंद्याच्यांनी आपल्या हातांत अनेक वर्षे ठेवला आहे. परंतु ब्रह्मदेश हिंदुस्थानापासून विभक्त झाल्यापासून त्या व्यवहारांत अडचणी उपस्थित झाल्या आहेत. हिंदुस्थान व ब्रह्मदेश ह्यांच्या परस्पर आर्थिक संबंधाच्या काराराचा प्रश्न वादग्रस्त होऊन बसलाच आहे. त्यांत आतां तांदुळाच्या व्यापाराच्या प्रश्नाची भर पडली आहे. ब्रह्मदेशाच्या सरकाराने तांदुळ व कपास ह्यांच्या व्यापाराचें नियमन सर्वेची स्वतःच्या हातीं घेतले आहे, ह्या कारणाने विशेषतः ब्रह्मी तांदुळाच्या व्यापाराशी अनेक वर्षांचा ज्यांचा संबंध आहे अशा हिंदुस्थानांतल धंद्याच्यांस आपल्या व्यवहारावर गदा आली आहे असे वाटत आहे. ब्रह्मी शेतकऱ्यांस आपल्या माळाचा योग्य मोबदला मिळावा आणि ब्रह्मी तांदुळाची निर्गत पद्धतशीर रीतीने व्हावी ह्या हेतूने ब्रह्मदेशांतल सरकाराने त्यांच्या व्यापाराचें नियंत्रण करण्याची योजना निश्चित केली आहे. ह्यामुळे आपल्या हातचा जुना धंदा जाणार व आपण त्यांत घातलेल्या वैशावर आपली येणार अशी हिंदी व्यापार्यांस भीती पडून त्या संबंधांत आपले गाऱ्हाणे हिंदुस्थान सरकार व ब्रह्मदेशाचें सर-कार ह्यांच्यापुढे त्यांनी मांडले आहे. ह्या व्यापार्यांच्या प्रतिनिधींची एक सभा मुंबई येथे गेल्या आठवड्यांत झाली आणि तीमध्ये महत्त्वाचे उराव मंजूर करण्यांत आले. आपल्या योग्य हितसंबंधांस बाध न आणतां ब्रह्मी सर-कारने तांदुळाच्या व्यापाराच्या नियमनाची योजना अंमलांत आणली तर आपली हरकत नाही असे व्यापार्यांचे म्हणणे दिसतें. ब्रह्मी शेतकऱ्यांचे हित पहाणे हे ब्रह्मदेशाच्या सरकाराचें आधिकृतव्य आहे हे सरं. त्याचप्रमाणे स्वतःच्या देशाच्या व्यापाराचें नियमन विशिष्ट पद्धतीने करण्याचाहि त्यास अधिकार आहे ह्यात संशय नाही. तरीहि अनेक वर्षे वाटत आलेल्या व्यवहार पद्धतींत महत्त्वाचा बदल करताना त्या व्यवहारांत गुंत-लेल्या हिंदी हितसंबंधांस होईल तितका कमी चक्का लागेल इकडे

त्यांनी लक्ष देणे उचित होय. ह्यासाठी हिंदी तांदूळ-व्यापाऱ्यांचे म्हणणे हिंदुस्थान सरकारने ब्रह्मी सरकारापुढे मांडून समाधानकारक तदजोड घडवून आणणे आवश्यक आहे.

निजाम सरकारचे १९४१-४२ चे अंदाजपत्रक

युद्धविषयक आणि पावसाच्या प्रतिकूल परिस्थितीतही निजाम सरकारला करावढा न करता १९४१-४२ चे अंदाजपत्रक वाढाव्याचे करता आले आहे. उत्पन्नाचे बाजूस २ कोटि, ७४ लक्ष रु. जमीन महसूल; १ कोटि २० लक्ष रु. कस्टम्स; १ कोटि, ७१ लक्ष रु. एवसाइज, असे आकडे आहेत. १९४०-४१ चे तत्सम आकडे ३ कोटि, १० लक्ष; १ कोटि, २० लक्ष, व १ कोटि, ७५ लक्ष, असे होते. एकूण अपेक्षित उत्पन्न ९ कोटि, १५३ लक्ष रुपये आहे. एकूण अपेक्षित खर्च ९ कोटि, ७३ लक्ष रुपयांचा आहे. व्याजामध्ये व कर्जफेडीच्या रिझर्व्हच्या हप्त्यांत ९ कोटि, ३२ लक्षांची नवचत होत आहे. ह्याचे कारण नवीन कर्ज कमी दरांने मिळाले आहे. प्राथमिक शिक्षणावर १ लक्ष रुपये अधिक खर्च होणार आहेत व १ लक्ष, ९० हजार रुपये उत्समानिया जनरल इस्पितळ, ग्निक्टोरिया हानाना इस्पितळ व युनायि इस्पितळाचा हानाना विभाग ह्यांवर खर्चले जातील. गेल्या वर्षीच्या पावसाळ्यात नादुरुस्त झालेल्या तळ्यांचे दुरुस्तीकरिता ३ लक्ष, ८९ हजारांची तरतूद आहे. भांडवली खर्चाची तरतूद पुढील प्रमाणे आहे:— सोन्याचा खोष : २८ लक्ष, ९४ हजार रुपये; लष्करी इमारती १५ लक्ष रुपये; सरकारी कचेऱ्यांच्या इमारती : १० लक्ष रुपये; उत्समानिया विश्वविद्यालयाच्या इमारती : १७३ लक्ष रुपये. सध्या ज्या इमारतींचे बांधकाम चालू आहे परंतु सध्या परिस्थितीत जे तहकूब ठेवता येईल, अशी कामे बंद ठेवण्यांत यावयाची आहेत. अखेरची अपेक्षित शिल्लक १ कोटि, १३ हजार रुपये राहिल. संस्थानाच्या एकूण कर्जाची रकम ९ कोटि, ६६ लक्ष रुपये आहे. परंतु सरकारची जिद्दगी २६ कोटि, ६० लक्ष रुपयांपेक्षा अधिक आहे. म्हणजे कर्जापेक्षा जिद्दगी तिपटीतकती आहे. पाटबंधारे : ५ कोटि, ६५३ लक्ष रुपये; रेल्वेज : १८ कोटि ५८ लक्ष रुपये; वीजकाम : १ कोटि, २ लक्ष रुपये; टेलिफोनस : २३३ लक्ष रुपये; छापखाने : १०३ लक्ष रुपये; इमारती : ९३ लक्ष रुपये, असा जिद्दगीचा तपशील आहे, एकट्या रेल्वेजमधील १८३ कोटि रुपयांवर निजाम सरकारास निवळ ३ कोटि, ३५ लाखांचे वार्षिक उत्पन्न मिळते. वरील आकड्यांवरून निजाम सरकारच्या आर्थिक सुस्थितीची कल्पना येईल.

आजारी व जलमी युद्धकेऱ्यांची देवघेव

अतिशय आजारी अथवा जलमी झालेले एकमेकांचे सर्व सैनिक युद्धमान राष्ट्रांनी त्यांस प्रवासाजोगे बरे करून परत स्वदेशी पाठवावे, असा आंतरराष्ट्रीय कायदा आहे. ह्याप्रमाणे जर्मन व ब्रिटिश सैनिकांच्या देवघेवीविषयी कित्येक महिने वाटावाटी चालू होत्या. ग्रेट ब्रिटनमधील जर्मनीच्या सैनिकांस घेऊन आगबोटी निघणार इतक्यात जर्मनीने कळविले की, जितके जर्मन लुम्हां पाठवाल, तितकेच ब्रिटिश आर्मी पाठवू. जर्मनीचे हे म्हणणे त्याने जुलै १९३९ मध्ये सही केलेल्या जिनीव्हा करारास सर्वस्वी सोदून आहे. पूर्वीची व्यवस्था मोडण्याचा जर्मनीचा आपल्या वेळचा हा प्रयत्न होता. ग्रेट ब्रिटनने अर्थातच निघण्यास सुसज्ज असलेल्या आगबोटीतील आजारी व जलमी जर्मनांस साली उतरवून घेतले.

दि न्यू सिटिझन बँक ऑफ इंडिया, लि.

वरील बँकेच्या व्यवहारास १ एप्रिल, १९३८ रोजी प्रारंभ झाला. १९३८ अखेर तिचे रोख गोळा झालेले शेजार भांडवल २ लक्ष, ६२ हजार रुपये झाले व तिच्याकडील ठेवी ६ लक्ष, ८६ हजार रुपयांचा झाल्या. १९३९ अखेर हेच आकडे अनुक्रमे ५ लक्ष, ६ हजार व १० लक्ष ५७ हजार असे झाले आणि सेवक्या भांडवलाचा आकडा १६ लक्ष, ५० हजारांवर गेला. ३१-३-४१ अखेर ठेवी १९ लक्ष, ८५ हजारांच्या होऊन सेवकेंत भांडवल २५ लाखांवर गेले. आगदी अलीकडील आकडे ५ लक्ष, ६६३ हजार रुपयांचे भाग भांडवल, २३ लक्ष, २० हजार रुपयांच्या ठेवी व २८ लक्ष, ९० हजारांचे सेवकेंत भांडवल असे आहेत. म्हणजे साहेतीन वर्षांचे अवधीत सेवकेंत भांडवल १ लक्ष, २४ हजारांचे सुमारे २९ लक्ष रुपयांचे झाले आहे. ३१-३-४१ अखेरच्या डायरेक्टरांच्या रिपोर्टांवरून व ताळेबंदावरून असे दिसते की बँकेने आपले पैसे अत्यंत तरते ठेवले त्याचा परिणाम थोडासा नफ्याचे रकमेवर झाला. बँकेचे पैसे जास्त नफ्याचे आशेने गुंतविल्याची खाई न करता सुरक्षितता व सततेपणा राखण्याचे धोरणच सध्या स्थितीत अवलंबिणे इष्ट आहे. बँकेने ४ हजार रुपयांचा शाखा वाढविण्यासाठी केलेला खर्च जिद्दगीमध्ये घटून, बँकेस वर्षेअखेर १३३ हजार रुपये नफा झाला. त्यांतून १,२०० रुपये रिझर्व आणि कॅपिटलजन्सी फंडांत टाकून; १,५०० रुपये बिझिनेस ऑर्गनायझेशन खर्चातून काढून टाकून व बाकीत मार्गाल शिलकी नफा १,९०६ रुपये मिळवून नफा वाटणीसाठी १२,६९३ रुपये आले. त्यांतून ३,६०० रुपयांची प्रातिवरील कराची तरतूद करून ५% व्यु. प्रेफरन्स भागीदारांस पहिल्या दोन वर्षांचे बाकी डिविडेंड देऊन टाकले, त्यास ८,९०० रुपये लागले. बँकेच्या ताळेबंदाचे देणे बाजूस, ५ लक्ष, ६३ हजार रुपये भाग भांडवल, ३ हजार रुपये रिझर्व व कॅपिटलजन्सी फंड, १९३ लक्ष रुपये ठेवी, इत्यादि बाबी असून येणे बाजूस रोख व बँकांत ३ लक्ष, ९५ हजार रुपये; सरकारी रोख, शेअर्स, डिबेंचर्स, मॉर्टेज डिबेंचर्स, इत्यादींत १२ लक्ष, ४७ हजार रुपये; कर्ज ११ लक्ष, १२ हजार रुपये; प्राथमिक खर्च ८,७०० रुपये; शेअर कमिशन २३ हजार रुपये; बिझिनेस ऑर्गनायझेशन खर्च १८३ हजार रुपये इत्यादी आकडे आहेत. श्री. जमनादास मेहता, बार अॅट लॉ, हे बँकेचे अध्यक्ष असून उपाध्यक्ष व ठेवीदारांतर्फे डायरेक्टर श्री. ल. व. भोपाटकर हे आहेत. बँकेच्या स्थानिक ३ व इतर ठिकाणी ३ अशा ६ शाखा व एक पे ऑफिस आहे. मॅनेजिंग डायरेक्टर, श्री. डी. डी. देशपांडे, बी. ए. ह्यांच्या परिश्रमांचेच प्रस्तुत बँकेची प्रगती हे फळ आहे. मॅनेजिंग डायरेक्टरांची मेहनत, कळकळ इत्यादि बासाणण्यासारखी आहे. महाराष्ट्राची पहिली शेड्यूल्ड बँक म्हणून बँकेने मिळविलेल्या दर्जात तिच्या व्यवहारांत सत्वर मोठी भर पडून आणसी वाढ होवी.

हिन्दी गिरण्यातील उत्पादनांचे नियंत्रण

लष्करी कामासाठी लागणारे कापड सध्याचा पद्धतीने हिंदी गिरण्यांकडून पुरेसे मिळू शकत नाही. ह्याकरिता कापडाच्या गिरण्या सरकारी नियंत्रणासाठी जगण्याचा संभव आहे.

युद्धसाहित्याच्या उत्पादनाची शिकस्त करा

“ जर्मन राक्षसास तयारी करण्यास सवड मिळाली, की मध्य आशिया व ग्रेटब्रिटन हांवर हल्ला होणें अगदीं संभवनीय आहे आणि त्याच्या संपविण्याच्या कामाचे यादीत अमेरिकेचें नांव आहे. नेहमीच्या काळांत कारखान्यांतील अपघातांमुळे फारसे नुकसान होत नाहीं, परंतु आजची परिस्थिति वेगळी आहे. मांड-चलवाले अगार कामगार ह्यांनी राष्ट्रीय संरक्षणास बाध आणून अयोग्य नफा मिळविण्यास प्रारंभ केला, तर त्यास माशा अति तीव्र विरोध आहे. अमेरिकेंत अपघातांची संख्या वाढत आहे; त्यामुळे १९४० साली कामाचे २ कोटि, ९८ लक्ष तास बुडाले. संपामुळे फक्त ६ लक्ष, ७० हजारच तास बुडाले. अपघात टाळण्याची व्यवस्था करणाऱ्या तज्ञांनी आपलें काम फार नेटानें चालविलें पाहिजे. जर्मनीचे यशापयश हिटलरच्या शत्रूस आपण युद्धसाहित्य किती जलद पोचवूं शकतो, ह्यावर अवलंबून आहे. लोकर्नां आपल्या मोटारी बेताच्या वेगानें चालवून पेट्रोलची बचत केली पाहिजे. जेवढ्या आगबोटी बांधल्या जात आहेत, त्यापेक्षा अधिक बोटी जर्मन पाणबोटी बुडवीत आहेत. तथापि अटलांटिकच्या युद्धाचा शेवट ब्रिटिश राष्ट्राच्या बाजूनें होत असल्याची चिन्हे दिसत आहेत. ग्रेटब्रिटनला पेट्रोलची आवश्यकता आहे. तेव्हां प्रत्येक गॅलनची आपण केलेली बचत ब्रिटन व अमेरिका ह्यांच्या बचावास मदत करणार आहे. जर्मनीचा पुरा पाडाव होईपर्यंत अमेरिकेंतील प्रत्येक कामगारानें आपलें काम व्यवस्थित केलें पाहिजे.”— अमेरिकेच्या आरमार खात्याचे सेक्रेटरी, कर्नल नॉक्स ह्यांचें शिकगो येथील भाषण.

जमखिंबी स्टेट सं. को. बँक लि.

वरील बँकेचे ३१-७-४१ रोजी पहिले वर्ष संपले. गेल्या दिवाळीचे पाठण्याचे शुभसुहृतांवर बँकेचे उद्घाटन समारंभानें झाले. परंतु सन्या कामास गेल्या मार्चपासून प्रारंभ झाला. प्रथम विक्रीस काढलेले प्रत्येकी २५ रुपयांचे २ हजार शेअर्स संपून जाण्याचा योग आलेला आहे. “ बँक व्यापाऱ्यांप्रमाणें रयतांचेहि उपयोगासाठी काढलेली आहे. सहकार्यांचे मुरुख उद्देशास अनुसरून इतरापेक्षा सहकारी पतपेढ्यांना व्याजाचा दर कमी म्हणजे फक्त आठ आणि ठेवला आहे. ” अहावाल अखेर जमासत्तांची तोंडमिळवणी होऊन थोडा नफा उरला आहे, ही समाधानाची गोष्ट आहे. कुंद-गोळ येथें बँकेची लवकरच शाखा निघणार आहे. तालिबंदाचे तारखेस बँकेकडे ३५३ हजारोंच्या ठेवी असून तिनें ३४ हजारोंची कर्जे दिलेली आहेत. बँकेची प्रगति शीघ्र गतीनें होवो.

श्री. महालक्ष्मी को. बँक लि., कोल्हापूर

वरील बँकेच्या पटावर ७२८ समासद आहेत व शेअर मांडवल ९,६७० रुपये झाले आहे. रिझर्व व इतर फंड ४,०६२ रुपयांचे आहेत. बँकेकडे ९७,३६५ रुपयांच्या ठेवी आहेत. बँकेनें रोख व इतर बँकांत मिळून सुमारे ४८ हजार रुपये ठेवले असून तिचे ९,८४८ रुपये रोख्यांत व मार्गांत गुंतविलेले आहेत. एकूण कर्ज येणें ५६३ हजार रुपयांचे आहे. गेल्या सालीं सुरू केलेला कॅश क्रेडिटचा व्यवहार उत्तरोत्तर वाढत आहे. थकबाकीचे येणें कर्जाशी प्रमाण २.९% पडलें. वर्षअखेर बँकेस २,२११ रुपये निवळ नफा झाला. त्यांतून भागीदारांस ७.५% डिव्हिडंड देण्यासाठी ६९५ रुपयांचा विनियोग करावा, अशी बोर्डाची शिफारस आहे. बँकेस आतां ८ वर्षे पूर्वी झालीं असून तिचा व्यवहार वाढत आहे. श्री. विष्णु विनायक जोशी हे बँकेचे अध्यक्ष असून श्री. दा. श्री. मुनीश्वर, बी. प. हे ऑनररी सेक्रेटरी आहेत.

मुंबई प्रांतांतील युद्धप्रयत्नाची प्रगति

ऑगस्ट १९४१ मधील जमा

जिल्हा	युद्धफंड	रेडक्रॉस इ.	सिल्व्हर क्रिकेट फंड	विकेन्स सेमिनियम सर्टिफिकेट	३% विकेन्स बॉन्ड	विनव्याजाचे रोखे	व्हाइसरॉय वॉरफंड
	रु.	रु.	रु.	रु.	रु.	रु.	रु.
उत्तर भाग							
अहमदाबाद	५,८०४	१,००६	...	२२,२४०	२,५१,४००	१००	...
बेडा	२,५८२	३६	...	१००
भडोच-पंचमहाल	२,२८७	११	...	१,६३०	७३,०००	३००	३
सुरत	१४,५३०	१,८५०	२,८३०
ठाणे	२७२	५०	...	८,११०	५,६०८
मुंबई उपनगर	३६५	२,९५,०००
मध्य भाग							
नगर
पूर्व सानदेश	५०,८३६	३०९	...	२,८२०	३,३००
पश्चिम सानदेश	८१७	८२	...	२,९००	१
नासिक
पुणे	१,६७२	११९	...	२,१५०	१,४७,६८०	१,१०१	५०
सातारा	४,१२२	२०	...	८,८४०	७००	२५५	...
सोलापूर	१,५३१	४१	...	३,२९०	२,५००
दक्षिण भाग							
बेळगांव	१२,०२८	१,२३४	...	१६०	१२,००२	६,९५०	२०
बिजापूर	१७०	२६६	...	५,२००	१००
धारवाड	१७,२७०	१७	...	२५,६५०	१,२७,४८४	६,००	...
कानडा	१३९	१,८१०	३००
कुलाबा	३७८	९०	...	४५०	५००
रत्नागिरी	१,९६२	५	...	७,८२०

मुसावळ पीपल्स को बँक लि.

वरील बँकेचे अधिकृत, सपलेले व वसूल भांडवल ७५ हजार रुपये आहे व रिझर्व्हाची एकूण बेरीज ७९३ हजार रुपये आहे. बँकेकडे ५ लक्ष, ६०३ हजारचा ठेवी आहेत. बँकेचे २३ लक्ष रुपये रोख व इतर बँकांत असून तिचे १ लक्ष, १०३ हजार रुपये सरकारी रोखे व डिबेंचर्स इत्यादीत गुंताविलेले आहेत. बँकेकडे येणे कर्जे १ लक्ष, ९८३ हजार रुपयांची आहेत. येण्याचे पोटी बँकेने घेतलेल्या जमीनी वगैरेची किंमत २८३ हजार रुपये मरते व इमारीतीची किंमत २६ हजारांवर आहे. थकबाकीची रकम २८३ हजार रुपये आहे, म्हणजे तिचे प्रमाण १९.५% पडते. "बुडीत व संशयित फंडातील रकम ह्यांतून वजा केली, तर हे प्रमाण १२.५% पडते. बुडीत व संशयित येणी ६३ हजारांची आहेत, परंतु त्यासाठी राखून ठेवलेल्या फंडांत १२,३४९ रुपये आहेत." बँकेच्या पटावर ६०१ सभासद असून तिचे सेवकेंत भांडवल ७३ लक्ष रुपये आहे. अहवालाचे वर्षी बँकेस ११,८४४ रुपये नफा झाला. त्यांतून भागीदारांस ६% डिव्हिडंड देण्यासाठी ४,४६१ रुपयांचा विनियोग करण्यांत आला. बँकेस १६ वर्षे पूर्वी झाली आहेत.

नागपूर पायाोनियर को. ह्याउसिंग सोसायटी लि.

वरील सोसायटीचे पटावर ४२८ सभासद आहेत व त्यांनी भागांत १,१२,५०० रुपये गुंताविलेले आहेत. सोसायटीचा रिझर्व्ह फंड १२,५१३ रुपयांचा आहे व तिच्या विन्डिंग फंडांत १,९०६ रुपये आहेत. कॉन्जिंट फंड, चोरीटी फंड, डिव्हिडंड ई फंड, फार्निचर डिप्रीसिएशन रिझर्व्ह फंड, इत्यादि वेगळे फंड आहेत. सोसायटीकडे ३ लक्ष, ६ हजारांच्या ठेवी आहेत, त्यापैकी २ लक्ष, ८८ हजारांच्या मुदतीच्या आहेत, त्यांतील १ लक्ष, २८ हजार रुपये सभासदांचेच आहेत. ठेवीत वाढ झाली आहे. सोसायटीने प्रांतिक सहकारी बँकेकडून ८६ हजार रुपये घेतले, १ लक्ष, ५० हजार रुपये परत केले व अशा रितीने ताळेबंदाचे तारखेस सार्ता पूज्य केली. सोसायटीकडे सभासदांची ३ लक्ष, ५८ हजारांची कर्जे येणे आहेत. थकलेल्या कर्जांची रकम ३ हजार रुपयांहून कमी आहे. बुडीत अथवा संशयित असे कोठलेच येणे नाही. दिलेल्या कर्जास ९३ लक्ष रुपयांची मालमत्ता व ४३ हजार रुपये दर्दानी किंमतीच्या पॉलिसी ह्यांचे तारण आहे. सर्व घरांचा आगीचा विमा उतरलेला आहे. ठेवींच्या मानाने भर-पूर रकम सोसायटीने तरती ठेवलेला आहे. वर्षअखेर सोसायटीस ९,७९३ रुपये नफा झाला. त्यांतून २,४४८ रुपये रिझर्व्ह फंडांत टाकून व ५,२०२ रुपयांचे डिव्हिडंड (५%) देऊन कर्जदारांस ३३% व्याजांत रिबेट देण्यांत आला. सोसायटीची वार्षिक सभा १४ सप्टेंबर रोजी भरली होती. त्यावेळी श्री. जी. ए. भोंसले, बी. फेम. ह्यांची मॅनेजिंग कमिटीचे अध्यक्षस्थानी पुनः निवडणूक झाली व उपाध्यक्ष, श्री. एस. आर. मंगळकर, बी. ए., एल.एल. बी., अॅडव्होकेट आणि सेक्रेटरी श्री. एच. एस. कोलते व श्री. के. बी. फडनवीस ह्यांचीहि फेर निवडणूक झाली. सोसायटीच्या प्रगतीची व मुस्थितीची वरील बुचांतावरून कल्पना येईल.

रेल्वे रुळ टाकण्यास ३ लक्ष रुपये

विजागपट्टम बंदरांतील रेल्वे रुळांस आगवोट बांधण्याचा कारखाना जोडण्यास ३ लक्ष रुपये संच येईल.

मुंबई इलाख्यांतील सहकारी चळवळीच्या केंद्रस्थानीह असलेली

शेतकऱ्यांची प्रांतिक बँक

म्हणजेच

बॉम्बे प्रॉव्हिन्शियल को-ऑपरेटिव्ह बँक, लिमिटेड.

(सहकारी कायद्यान्वये नोंदलेली)

स्थापना १९११.

मुख्य कचेरी-सर विठ्ठलदास ठाकरसी मेमोरियल बिल्डिंग १, बँक हाउस लेन, कोट मुंबई.

शाखा

१ बरामती (जि. पुणे)	१८ अकलूज (जि. सोलापूर)
२ सानारा (" सातारा)	१९ विरमगांव (" अहमदाबाद)
३ इस्लामपूर (" ")	२० धुळे (" " सानेरा)
४ कऱ्हाड (" ")	२१ दोंडाईचे (" ")
५ तासगांव (" ")	२२ शिरपूर (" ")
६ किलोस्कराडी (" ")	२३ शहादे (" ")
७ शिराळे (" ")	२४ नंदुरवार (" ")
८ कोरेगांव (" ")	२५ साफो (" ")
९ वाई (" ")	२६ शिंदबेडे (" ")
१० अहमदनगर (" अहमदनगर)	२७ तळोदे (" ")
११ शेवगांव (" ")	२८ मालगांव (" नाशिक)
१२ कोपरगांव (" ")	२९ सदाणा (" ")
१३ बेलापूर (" ")	३० कळवण (" ")
१४ राहुरी (" ")	३१ लोसलगांव (" ")
१५ भिवंडी (" ठाणे)	३२ नांदगांव (" ")
१६ पालघर (" ")	३३ दोहद (" पंचमहाल)
१७ कल्याण (" ")	३४ काळोल (" ")

या बँकेत मुदतीच्या, चालू व सेव्हिंग बँक ठेवी

स्वीकारल्या जातात

आणि

इलाख्यांतील बहुतेक सर्व प्रमुख ठिकाणी हुंडीचा व्यवहार केला जातो.

या बँकेत येणारा पैसा, शेतकरी व इतर अल्प उत्पन्नाचे लोक, यांच्या प्रत्यक्षपणे उपयोगी पडतो.

पूर्ण माहितीकरिता हेडऑफिस अगार शाखा-कचेऱ्यांस लिहा.

व्ही. एल. मेहता,
मॅनेजिंग डायरेक्टर.

पुण्यातील विजेचे दर उतरले

पुणे येथील इलेक्ट्रिक सप्लाय कंपनीने आपल्या ग्राहकांस जाहीर केले की, जून १९४१ पासून विजेचे दर भरपूर प्रमाणात कमी करून त्याप्रमाणे ह्यापुढे येणारी महिन्यांची विले नवीन दराप्रमाणे येतील व त्यांमध्ये गेल्या जून आणि जुलै १९४१ ह्या महिन्यांच्या बिलांतील जुन्या दराप्रमाणे झालेली जादा आकारणी कमी करण्यात येईल. त्याप्रमाणे ती कमी करूनच विले पाठविण्यात आली हे ग्राहकांच्या नजरेस आले असेलच.

पूर्वी घरांत अथवा दुकानांत दिवे, पंसे वगैरेकरितां प्रत्येक युनिटमार्गे सरकारी कराशिवाय सव्वा-सीन आणे याचे लागत, परंतु नवीन दराप्रमाणे युनिटमार्गे ३ पैसे कमी करून तो दर २॥ आणुपर्यंत केला आहे. दर महिन्याच्या बिलामध्ये, १५ दिवसांत भरणे केल्यास प्रत्येक पूर्ण रुपयामार्गे १ आणा सुट मिळेल. त्याचप्रमाणे घरांत किंवा यंत्रनिमित्त विजेची मोठी उपकरणे (Major Appliances) वापरण्यासाठी पूर्वी ४६. उरीव आकारणीत ३२ युनिटच वीज वापरतां येत असे, परंतु आतां त्याच ४ रुपयांत दुप्पट म्हणजे ६४ युनिट वीज वापरतां येऊन त्याच्यापुढे झालेल्या विजेच्या सप्लायदल प्रत्येक युनिटमार्गे फक्त १ आणा आकारला जाईल. बिलाचा भरणे ताबडतोब केल्यास प्रत्येक पूर्ण रुपयामार्गे अर्धा आणा सुट मिळेल व ह्या योजनेला (Power Meter) सरकारी कर माफ आहे. ही नवीन दराची योजना आणि विजेच्या प्रकाशाची योग्य माहिती आपल्या ग्राहकांस समजावून देण्याकरतां कंपनीने प्रतिनिधीची योजना केली आहे व त्यामुळे ग्राहकांची अतिशय सोय झाली आहे.

एकंदरीत कंपनीने सध्यांच्या महागाईच्या दिवसांत दर कमी करून आपल्या ग्राहकांशी आपुलकी निर्माण केली आहे. या स्तुत्य उपकरणाबद्दल कंपनीचे व्यवस्थापक अभिनेदनास पात्र आहेत.

भारत इन्डुअरन्स कंपनी लि.

वरील कंपनीने १९४० साली १ कोटि, ५० ३/४ लक्ष रुपयांच्या ७,८०६ पॉलिसी दिल्या. त्या वर्षी कंपनीस एकूण उत्पन्न ४८ लक्ष, १८ हजार रुपये झाले, त्यापैकी ३९ लक्ष, ८९ हजार रुपये हप्त्यांच्या रूपांत आले. सध्यांचे हप्त्यांच्या उत्पन्नाशी प्रमाण ३६.६% पडले; १९२९ साली ते ४५.८% पडले होते. कंपनीच्या डायरेक्टरांनी कंपनीच्या जिद्दगीची मेसर्स ए. एफ. फायुसन आणि कंपनी, चार्टर्ड अकॉउंटन्स, ह्यांचेकडून तपासणी व किंमतहि करवून घेतली व त्यास अनुसरून डायरेक्टरांनी बुद्धीत कर्जे लिहून टाकून व संशयित कर्जासाठी तरतूद करून येणे रकम योग्य रीतीने दाखविली आहे. गेल्या मूल्यमापनांत भागीदारांसाठी राखून ठेवलेल्या वाढाव्यांतून ३% डिव्हिडंड देण्यात आले. १९४० साली कंपनीने १९ लक्ष, २२ हजार रुपयांचे क्लेस दिले.

व्हिक्टोरिया मेमोरिअल लायब्ररी, मालवण

वरील संस्था उपयुक्त कार्य करीत असल्याचे तिच्या १९४०-४१ च्या अहवालावरून दिसून येते. लायब्ररीत सुमारे ४६ मासिके, साप्ताहिके, दैनिके इत्यादि चालू आहेत. श्री. पां. रा. पई, वी. ए., एल्फ. वी. हे लायब्ररीचे अध्यक्ष असून श्री. रा. वा. कामत हे कार्यवाह आहेत.

दि बँक ऑफ महाराष्ट्र लि.

हेड ऑफिस : पुणे शहर.
 स्थानिक शाखा : देहान जिमखाना, पुणे ४.
 मुंबई शाखा : इलाहा स्ट्रीट, फोर्ट, मुंबई.
 अधिकृत भांडवल : रु. १०,००,०००
 विक्रीस काढलेले भांडवल : रु. ५,००,०००
 संपलेले भांडवल : रु. ४,०२,०५०
 वसूल झालेले भांडवल : रु. २,०१,०२५
 एकूण सेवते भांडवल : रु. ३२,००,०००

डायरेक्टर्स

प्रो. वा. गो. काळे, अध्यक्ष
 श्री. धों. कु. साठे
 श्री. न. ग. पवार
 श्री. ज्यं. वि. रानडे
 श्री. वा. पु. वई
 श्री. मा. रा. जोशी
 श्री. श्री. गो. मराठे
 श्री. र. चि. सोहोनी
 मि. फ. दो. पदमजी
 बँकिंगचे सर्व व्यवहार केले जातात. शेअर व सरकारी रोखे यांची सुरेडीबिकी कसोशीने करून दिली जाते.
 बँकेच्या शेअरवर १९४० अखेर पुन्या होणाऱ्या वर्षी द. सा. द. शेंकडा ४ टक्के करमाफ डिव्हिडंड दिले गेले. बँकेची शेअरबिकी चालू आहे.

म. वि. गोखले
 मॅनेजर.

दि बँक ऑफ इंडिया लि.

[स्थापना : १९०६]

अधिकृत भांडवल रु. ३,००,००,०००
 वसूल झालेले भांडवल रु. १,००,००,०००
 रिझर्व्ह फंड रु. १,१५,५०,०००

मुख्य कचेरी : ओरिएण्टल बिल्डिंग, मुंबई.
 मुंबईमधील शाखा : बुलियन एक्सचेंज, कुलाबा, काळयादेवी आणि मलबार हिल.

इतर शाखा : अहमदाबाद (मद्र. मुख्य ऑफिस), अहमदाबाद (एलिस मिज शाखा), अहमदाबाद (स्टेशन शाखा), अमेरी (मुंबई शेजारी), वई (मुंबई शेजारी), कलकत्ता (क्लॉव्ह स्ट्रीट, मुख्य ऑफिस), कलकत्ता (बदा बस्तार), कलकत्ता (बौरंगी स्केअर), जमरोदपूर, कराची, नागपूर (किंग्जचे), नागपूर (इतवारी बस्तार), पुणे, पुणे शहर, राजकोट, सुरत.

लंडन एजन्ट्स : वेस्टमिन्स बँक लिमिटेड.
 डायरेक्टर्स : सर जुनीलाल क्ही. मेहता, के. सी. एस्. आय.(अध्यक्ष), श्री. अंबालाल सारामाई, सर जोसेफ के. नाईट, मि. ए. गेडिस, सर कावसजी जहांगिर, बॅरोनेट, के. सी. जय. ई., ओ. बी. ई., मि. दिनशा के. दार्जी, श्री. रामनिवास रामनारायण.

करंट डिपॉझिट अकाउंटस :

दुरांतोच्या रु. ३०० ते रु. १,००,००० रकमेच्या शिलेकर ३% दराने व्याज दिले जाते. रु. १,००,००० वरील व्याज सास योजनेने दिले जाते. सहामास अन्तरे व्याजाची किमान रक्कम ५ रु. पेक्षा कमी झाल्यास व्याज दिले जात नाही. कायम, अल्प मुदतीच्या व सेव्हिंग बँक ठेवी योग्य व्याजाने स्वीकारल्या जातात. व्याजाचे दर पत्रद्वारे विसव व सेटलमेंट्प्रमाणे बँक एक्झिच्यूटिव्ह व ट्रस्टी म्हणून काम करते. सर्व तऱ्हेचे ट्रस्टीचे काम केले जाते. निवयम अर्ज कळव मागवावेत. बँकेसंबंधी नेहमीचा सर्वसाधारण व्यवहार केला जातो.
 एजंट—टी. आर. छालवाणी.

निवडक बाजारभाव

बँक रेट (२८ नोवेंबर, १९३५ पासून)	१%
सरकारी आणि निमसरकारी रोखे	
५% करमाफ लोन (१९५५-५५)	१११-३
४% १९५३	१०४-०
३ ३/४% विनमुदत	९६-०
३ ३/४% १९५०-५०	१०३-४
३% (१९६३-६५)	९५-१
२ ३/४% १९४८-५२	९०-१२
४% पोर्ट ट्रस्ट (लॉन मुदत)	१०९-८
४% मुंबई म्युनिसिपल (लॉन मुदत)	१०९-८
४% न्हेदर कर्ज (१९५३-६३)	११६-०
५% न्हेदर कर्ज (१९५५)	१२४-१२

मंडळ्यांचे माग

(कंसातील पहिला आकडा मागाची दर्शनी किंमत, दुसरा आकडा व २ ल सालेले मांडवळ व कंसारंगतराचा आकडा वार्षिक डिबिंडंड दर्शवितो.)

बँका

बँक ऑफ इंडिया (१००-५०) ११%	१४८-०
बँक ऑफ बरोडा (१००-५०) १०%	११५-१२
सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया (५०-२५) ९%	४६-३२
इंपीरियल बँक (५००) १२%	१६३०-०
बाबि मॉ. को. बँक (५०) २ रु.	५३-८
हिंदू बँक (१००) १ ३/४%	१०९-०

बीज

बाबि टून्चे ऑर्डि. (५०) १२%	१४६-८
कराची (१००) ९%	२०६-६
पुणे इलेक्ट्रिक (१००) ९%	२३४-८
दादा पांवर ऑर्डि. (१०००) ५ ३/४%	१८२५-०
आंध्र बॅंकी ऑर्डि. (१०००) ४ ३/४%	१४०५-०

रेल्वेज

झॉड-बारामती (१००) ४ ३/४%	१०४-८
पाचोरा-जामनेर (१००) ३ ३/४%	९८-८
अहमदाबाद प्रांतज (५००) ११ ३/४%	८७२-८
तापी बॅंकी (५००) ८%	६४०-८

इतर

बेलापुर सुगर (५०) १० रु.	२४२-८
इन्व्हेस्टमेंट ट्रस्ट (१००-५०) २ रु.	५२-०
शिया स्टीम (१५) १ रु.	२५-९
न्यू इंडिया विमा (७५-१५) १ रु. ८ आ.	५३-००
ओरिएंटल विमा (२००) १२ ५/८ रु.	४५३०-०
दादा आयर्न व. प्रे. (१५०) ९%	२१४-८
दादा आयर्न बु. प्रे. (१००) ७ ३/४% रु.	१५२-०
दादा आयर्न ऑर्डि. (७५) १५ रु.	३९१-०
दादा आयर्न डिफंड (३०) १७३ रु. १० आ. ० रु.	२०३२-८
मॅट्रोसिपेटेड सिमेंट (१००) ५ रु.	१५२-०

सांने-बांदी

सोने (मिट) प्रत्येक तोळ्यास	४२-३-९
बांदी प्रत्येक १०० तोळ्यास	६३-४-०

संजीवन हेअर टॉनिक

दारुणा, कॅस गळणें व टकळ
ह्यावर अनुभविक उपाय
संजीवन मॅन्युफॅक्चरिंग कंपनी, अहमदाबाद

“ अर्थ ” ग्रंथमालेंतील पुस्तकें

व्यापार, उद्योगधंदे, शेती, सहकार, बँकिंग इत्यादि
विषयांवरील सोपी व व्यावहारिक उपयुक्ततेची
लोकप्रिय पुस्तकें.

१ बँका आणि त्यांचे व्यवहार
दुसरी आवृत्ति किं. १ रु. ८ आ.

२ रिझर्व्ह बँक : किं. १ रु.

३ व्यापारी उलाढाली : किं. १ रु.

४ सहकार : किं. २ रु.

* * *

१ भारतीय अर्थशास्त्र : किं. ५ रु.

२ अर्थशास्त्र : किं. ३ रु.

अर्थशास्त्र, बँकिंग, सहकार इत्यादि विषयांवरील
इतर पुस्तकेंहि पुरविली जातील.

अर्थ ग्रंथमाला, पुणें ४.

पुण्यांत आल्यावर

सुशिक्षितांनीं सुरु केलेल्या

OUR HOME

या

कमालीच्या स्वच्छ, सात्विक व पुष्टिदायक
निवास भोजनालयांत

उतरण्यास या.

मध्यवर्ती, हवाशीर भोक्की जागा व सर्व सुखसोयी

याच एका ठिकाणीं

अनुभवास येतील.

अहमद होम,

६१९ शानवार पेठ, नातूंचे हौदासमोर, पुणें.

पावसाळ्यांतील उपयुक्त औषधें

❖ संग्रह करा ❖

कॉलरा गोळी, संजीवनी गुटी, कुटजारिष्ठ

पाचकवटी, पंचकोलासव

तसेंच

पंडुरोगावरील अप्रतिम गुणकारी

—: रक्तवर्धक :—

सुवर्णकल्प, बालजीवन, अस्थिपोषक,

रक्तशोधक, कफनाशक हीं पेटंट

औषधें मागवा

मुख्य दुकान—गणपति चौक, लक्ष्मीरोड, पुणे

आयुर्वेद रसशाळा पुणे, लि.

सर्व तऱ्हेची कापड छपाई व रंगारं (Calico Printing and Dyeing) करणारा कारखाना.

‘पायोनियर हाईम हाऊस’

कोषाचे कापड (Casement cloth), दाराचे बंदे, टेबल कपड
इ. टिकाऊ रंगाचे, स्वदेशी तयार मिळाले. कारखाना:—

मिकारदास मारुती रोड, दातेवाडी, पुणे.

मधुमेहावरील

औषध

तीन आठवड्यांचे
औषधास फक्त रु. ७

— मागविण्याचा पत्ता —

मॅनेजिंग डायरेक्टर, करल प्रॉडक्ट्स
कंपनी लिमिटेड.

१२३ ए, सदाशिव, पुणे २.

रिसबूड ब्रदर्स, टेलर्स

वक्तशीरपणा व फिटिंग ह्याची गॅरंटी

Prop. M. V. Risbud, B. A.

सदाशिव पेठ, हौदानजीक, पुणे २.

महिलांचे भरतकाम व विणकामाच्या सामानाचें दुकान

एम्ब्रॉयडरी मार्ट

६१६, शनवार पेठ, पुणे २.

राहाणेची व मोजनाची उत्तम सोय

फोन नं. ७७९ मणपाले चौक

व्यवस्थापक

सरकारी डिप्लोमा मिळाल्यानंतर पुढील पॉन्टिस व बंधेदक्षिण घेऊन
जर्निमन टेलर व्हा.

मुदत सहा ६ महिने, फीसह सर्व खर्च ६० रु., अगदी नवीन विद्यार्थ्यांस
फीसह सर्व ११० रु. मुदत १ वर्ष

पराडकर टेलर्स अँडकेडिमी, ६७१ सदाशिव, पुणे.

N. V. WADNERKAR

Gold & Silver Smith, Jeweller & Engraver,
Electro-plater & Manufacturer of Sporting
Trophies, Medals, Cups etc.

• • Raviwar Peth, Saraff Bazar, • •
POONA CITY.

अर्थशास्त्र

लेखक—प्रो. वा. गो. काळे व प्रो. व. गो. कर्वे
पुस्तकाच्या सुमारे ३००; किंमत ३ रुपये
या ग्रंथात अर्थशास्त्राच्या सर्वसामान्य सिद्धांतांचे विवेचन केले
आहे.

‘अर्थ’ ग्रन्थमाला.

१ बँका आणि त्यांचे व्यवहार
२ हिंदुस्थानची रिझर्व्ह बँक
३ व्यापारी उलाढाली

महायुद्धाची ज्वाणूक ! कपड्यांच्या सर्वांत काटकसर करा. एक वेळ येऊन
स्वतःची सात्री करा व पैशाचा मोबदला घ्या.

बंबाचे
माडीवर

महिंद्रकर ब्रदर्स

तयार कपड्याचे व्यापारी

बुधवार
चौक,
पुणे

हे पत्र पुणे, पेट भांडुर्दा घ. नं. ११५११ आर्यभूषण ज्ञानसाधनांत रा. विठ्ठल हरि बर्वे, यांनी छापिले व
रा. भीमराव रामन काळे, सी. ए., यांनी 'दुर्गाधवास,' भांडुर्दा, घ. नं. १२४११३, पुणे शहर, येथे प्रसिद्ध केले.